

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

Мельник Н. І.

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов та перекладу
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
вул. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-6641-0649
nataliia.melnyk@npp.nau.edu.ua*

Ковтун О. В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладу
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
вул. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-5216-6350*

Ладогубець Н. В.

*кандидат педагогічних наук, професор,
декан факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
вул. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-4321-3201*

Ключові слова: тенденції розвитку, педагогічна освіта, період постпандемії, університетська освіта.

Стаття присвячена визначенню загальних тенденцій у педагогічній освіті, що можна відмітити в українських університетах. Формулювання мети зумовлене необхідністю з'ясувати виклики, з якими стикаються українські університети в умовах війни та постпандемії. Об'єктом дослідження стали тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні. Автори проаналізували процеси адаптації університетської педагогічної освіти до функціонування в умовах нових соціальних викликів (в Україні – в умовах війни та постпандемії). Розуміння поняття «тенденції розвитку педагогічної освіти» авторами сформульовано як складний процес незворотних змін, що відбуваються в системі професійної підготовки фахівців педагогічних професій, які характеризуються кількісними та якісними показниками та приводять до трансформацій у структурі із прогресивними або регресивними рисами.

Аналіз показав, що навчальні програми, переліки навчальної літератури, зокрема і з можливістю використання електронних підручників, посібників, навчальних додатків, потребують подальшого оновлення в університетах України. Надалі буде реалізовано індивідуальний підхід в освітньому процесі, його персоналізацію та розвиток пізнавальної діяльності тих, хто здобуває педагогічну освіту, зокрема і для учнів з особливими освітніми потребами.

Дослідження довело, що безперервність потребує впровадження та підтримки для розвитку ефективної системи цифрової трансформації

в університетах України за такими напрямками, як: доступне та сучасне цифрове освітнє середовище; розвиток цифрових компетентностей учасників освітнього процесу; зміст ІКТ-освіти відповідає сучасним вимогам; послуги та процеси у сфері освіти є прозорими, зручними й ефективними; упровадження електронного документообігу. В умовах ведення інформаційної гібридної війни актуальним залишається забезпечення умов для доступу учасників освітнього процесу до безпечного користування інтернетом, формування навичок безпечної поведінки в інтернеті, забезпечення комп'ютерів ліцензованим програми, технічні засоби й інші засоби контролю, які обмежують доступ до сайтів із небажаним контентом для дітей і дорослих. Автори встановили, що керівники закладів вищої освіти фактично взяли на себе відповідальність за ухвалення управлінських рішень у нових умовах навчального процесу (навчання та роботи) вишів України, адаптацію нормативних документів і рекомендацій центральних органів виконавчої влади у сфері освіти. Рекомендовано використовувати зовнішні (зокрема, плановий/позаплановий інституційний аудит) і внутрішні (проведення процедури самооцінювання освітнього й управлінського процесів, розроблення внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладах освіти) інструменти для розвитку системи якості освіти, адаптації їх до умов провадження освітньої й управлінської діяльності в умовах воєнного стану та повоєнного періоду. Зазначені тенденції також пов'язані з тим, що за останнє десятиліття в українському науковому співтоваристві не лише активізувалося впровадження порівняльно-педагогічних досліджень, а й вибудувалась траєкторія міжнародної співпраці та кооперації, індустрія розробки наукових проєктів, розвивається пошук партнерів, що позитивно впливає на загальну якість вищої педагогічної освіти в Україні.

TRAINING OF SPECIALISTS IN THE TEACHING PROFESSION IN THE CONDITIONS OF WAR AND POST-PANDEMIC IN UKRAINIAN AND EUROPEAN DIMENSIONS

Melnyk N. I.

D. Sc., Associate Professor,

Professor at the Department of Foreign Languages and Translation

Faculty of Linguistics and Social Communications

National Aviation University

Liubomyra Guzara str., 1, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-6641-0649

nataliia.melnyk@npp.nau.edu.ua

Kovtun O. V.

D. Sc., Professor,

Head of the Department of Foreign Languages and Translation

Faculty of Linguistics and Social Communications

National Aviation University

Lubomyra Guzara str., 1, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5216-6350

Ladohubets N. V.
Ph. D., Professor,
Dean of the Faculty of Linguistics and Social Communications
National Aviation University
Lubomyra Guzara str., 1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4321-3201

Key words: *development trends, teacher education, post-pandemic period, university education.*

The article is devoted to the definition of general trends in pedagogical education, which can be noted in Ukrainian universities. The formulation of the goal is due to the need to find out how the challenges faced by Ukrainian universities in the conditions of war and post-pandemic. The object of the study was the development trends of pedagogical education in Ukraine. The authors analyzed the processes of adaptation of university pedagogical education to functioning in the conditions of new social challenges (in Ukraine – in the conditions of war and post-pandemic). The authors' understanding of the concept of "trends in the development of pedagogical education" is formulated as a complex process of irreversible changes occurring in the system of professional training of specialists in pedagogical professions, which are characterized by quantitative and qualitative indicators and lead to transformations. in a structure with progressive or regressive features.

The analysis showed that curricula, lists of educational literature, including those with the possibility of using electronic textbooks, manuals, educational supplements, need further updating in Ukrainian universities. In the future, the implementation of an individual approach in the educational process, its personalization and the development of the cognitive activity of those who receive a pedagogical education, including for students with special educational needs, will be implemented.

The study proved that continuity requires implementation and support for the development of an effective system of digital transformation in Ukrainian universities in the following directions: the digital educational environment is accessible and modern; development of digital competences of participants in the educational process; the content of ICT education meets modern requirements; services and processes in the field of education are transparent, convenient and efficient; introduction of electronic document flow. In the conditions of conducting an information hybrid war, it is still relevant to ensure the conditions for ensuring the access of participants in the educational process to safe use of the Internet, the formation of safe behavior skills on the Internet, providing computers with licensed programs, technical means and other means of control that limit access to sites with unwanted content during the behavior of children and adults on the Internet.

The authors established that the heads of higher educational institutions actually took responsibility for making management decisions in the new conditions of the educational process (learning and work) of higher educational institutions of Ukraine, adapting normative documents and recommendations of central executive bodies in the field of education. It is recommended to use external (in particular planned/unplanned institutional audit) and internal (conducting the procedure of self-assessment of educational and management processes, development of the internal system of ensuring the quality of education in educational institutions) tools for the development of the education quality system, their adaptation to the conditions of educational and management activities in the conditions martial law and the post-war period.

The indicated trends are also related to the fact that over the last decade in the Ukrainian scientific community, the implementation of comparative and pedagogical research has not only been intensified, but also the trajectory of

international cooperation and cooperation, the industry of developing scientific projects and the search for partners has been developing, which has a positive effect on the overall quality of higher pedagogical education in Ukraine.

Постановка проблеми. Повернення університетів до роботи в умовах воєнного часу викликало неоднозначну реакцію у викладацькій і студентській спільноті, з огляду на те, що внаслідок російського вторгнення було зруйновано критичну інфраструктуру держави, включно з університетами, у різних регіонах України. У цьому контексті було проведено низку досліджень щодо готовності університетської спільноти повернутися до роботи та навчання в умовах воєнного часу. Так, згідно з дослідженням Н. Мельник та співавторів проекту «Вища освіта в постпандемічний період: трансформації, виклики та перспективи» (номер держреєстрації: 0122U001803)», проведеного у квітні, у 2022 р. готовність повернутись до роботи та навчання виявили відповідно 54% науково-педагогічного та 37% серед студентського контингенту респондентів університетської спільноти [4; 6]. Було ініційовано та проведено низку заходів і втілено в дію методичні й інструктивні листи Міністерством освіти і науки України [13; 20], розроблено механізми роботи університетів в умовах війни, особливості організації освітнього процесу університетської спільноти [18]. Проте в центрі уваги опитування в цих дослідженнях було університетське співтовариство загалом, оскільки було важливо зібрати інформацію про основні проблеми та відповіді університетської спільноти. Водночас зазначимо, що ці дослідження й опитування проводились переважно серед закладів вищої освіти гуманітарного профілю, які готують майбутніх педагогів, соціальних працівників, психологів, філологів тощо.

У започаткованому дослідженні, представленому на сторінках цієї статті, *метою є* визначення загальних особливостей педагогічної освіти, що ми можемо спостерігати в українських університетах у період після пандемії COVID-2019 і в умовах війни. Формулювання мети зумовлене необхідністю з'ясувати, як виклики, з якими стикаються українські університети в умовах війни та постпандемії, впливають на тенденції розвитку педагогічної освіти загалом. **Предмет дослідження** – процеси адаптації університетської педагогічної освіти до функціонування в умовах нових соціальних викликів, а саме – в умовах війни та постпандемії.

Методологія дослідження й етапи реалізації передбачали поетапне застосування комплексу взаємопов'язаних методів, як-от: теоретичний – збір і обробка фактичного матеріалу дослі-

дження – вивчення й аналіз наукових статей, монографій і матеріалів дисертаційних досліджень українських і зарубіжних учених про сучасні тенденції розвитку педагогічної освіти, аналіз результатів емпіричних даних, статистичний і диференційний аналіз збору даних, порівняльний аналіз результатів; емпіричний – електронні анкети, анкети, пряме спілкування зі студентами українських і європейських педагогічних університетів. Специфіка дослідження передбачала три етапи: перший – моніторинг сучасного стану педагогічної освіти в Україні, що і буде представлено у статті; другий – визначення особливостей і трансформацій у європейській педагогічній освіті; третій – визначення спільних і відмінних тенденцій розвитку педагогічної освіти в Україні та Європі; четвертий – визначення первинних реакцій університетської педагогічної освіти на виклики, які постали перед науково-педагогічною спільнотою та студентами в Україні та Європі після пандемії та з початком вторгнення російських військ в Україну; аналіз сучасних концептуальних і організаційних змін в університетській педагогічній освіті в Україні та країнах Європи. Зазначимо, що дане дослідження здійснюється в рамках реалізації завдань проекту «Вища освіта в постпандемічний період: трансформації, виклики та перспективи» **Номер державної реєстрації: 0122U001803** (реєстраційний номер Національного авіаційного університету: 420-DB22) МОН України, що фінансується з державного бюджету.

Вклад основного матеріалу. У визначенні категоріального апарату розпочатого дослідження важливо окреслити основні поняття, що визначають рівні та структуру виконання наукової роботи. Синтезуючи тлумачення понять «розвиток» – загальний принцип пояснення історії природи, суспільства та знання, це дві форми розвитку: еволюція – поступові кількісні зміни об'єкта; революція – якісні зміни у структурі об'єкта, прогресивний (висхідний) розвиток і регресивний (нисхідний) розвиток [1, с. 1235]; поняття «тренд» – напрям розвитку (незворотної зміни) будь-якого явища, думки, ідеї [1, с. 1440]. Згідно з Оксфордським словником, «<...> тренд – це напрям зміни або розвитку ситуації, називається тенденцією, отже, тенденції в освіті – це методи викладання та навчання, які є дуже застосовними та приносять велику цінність людям» [10, с. 2022]; а також поняття «педагогічна освіта» – система підготовки педагогічних кадрів (учителі, вихо-

вателі тощо) для загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів у педагогічних університетах, інститутах, коледжах різних типів і форм власності [2, с. 252], процес формування навичок, необхідних для вчителя у школі [10, с. 2022]. Нами запропоновано таке загальне формулювання поняття напряму розвитку педагогічної освіти. Під тенденціями розвитку педагогічної освіти ми розуміємо складний процес незворотних змін, що відбуваються в системі професійної підготовки фахівців педагогічних професій, які характеризуються кількісними та якісними показниками та приводять до перетворень у структурі із прогресивними або регресивними ознаками.

Масштабне вторгнення Росії, яке почалося 24 лютого 2022 р., спричинило комплекс серйозних проблем в українській освіті. Передусім це стосується вимушеного переселення значної кількості населення України, руйнування та пошкодження навчальних закладів унаслідок бойових дій.

Понад 10 мільйонів [21] людей змінили місце проживання під тиском обставин: 6,5 млн усередині країни, 3,9 млн виїхали за кордон. В основному це жінки та діти. ЮНІСЕФ повідомляє [22, с. 2022], що більше половини всього дитячого населення України – 4,3 млн дітей із загальної кількості в 7,5 млн – були змушені покинути свої домівки. На початку травня [16] було підтверджено, що за кордон виїхало понад 23 тис. викладачів і понад 600 тис. студентів. Але ці дані неточні. Директори та ректори кажуть, що не встановлено місцезнаходження приблизно 10–15% учнів і студентів. Від бомбардувань і обстрілів постраждали 1 748 навчальних закладів, 144 з них були цілком зруйновані. Переїхало 34 заклади вищої освіти (ВНЗ – інститути, університети й академії), 42 заклади фахової передвищої освіти (коледжі) та 65 відокремлених структурних підрозділів [16, с. 2022]. Щотижня кількість постраждалих від війни та переселенців ЗВО зростає.

Безсумнівно, російська збройна агресія у 2022 р. призведе до суттєвих змін у системі вищої освіти України загалом. Скорочення державних видатків на вищу освіту та бюджетних місць у ВНЗ, зменшення доходів населення, значне зростання «освітньої міграції» може спричинити суттєве зниження попиту на вітчизняну вищу освіту з відповідними наслідками для викладачів, адміністрації та мережі вищих навчальних закладів. Водночас війна стрімко прискорила перебіг закономірних тенденцій розвитку системи вищої освіти щодо оптимізації та корекції її структури, обсягу та змісту.

Найочевиднішим негативним наслідком відносно високої масовості вищої освіти стала девальвація отриманих кваліфікацій. Усе більше людей мають дипломи про вищу освіту, а робочих

місць для них не збільшується – отже, конкуренція стає гострішою, безробіття серед випускників вищих навчальних закладів поширюється. Фактично відбувалася інфляція вищої освіти.

Ситуація погіршилася через неправильний зв'язок між структурою підготовки викладачів у ЗВО і потребами економіки – це давня проблема української вищої освіти. Немає сумніву, що існує потреба узгодити державне замовлення на підготовку вчителів із реальними потребами народного господарства, а особливо в умовах війни, з необхідністю розвитку військового господарства і пошти.

Тому держава повинна передусім забезпечити можливість безкоштовного (цілком або частково) здобуття вищої освіти:

1. За спеціальностями та в обсягах, які реально необхідні державному сектору економіки та системам забезпечення критичних суспільних благ (оборона, освіта, медицина тощо), а також за тими спеціальностями та в тих обсягах, для яких є достовірні (підтверджені роботодавцями й експертним середовищем) прогнози щодо попиту на них у приватному секторі економіки.

2. Абітурієнтам, які показали значно вищі за середні здібності до наступного навчання.

Реструктуризація й оптимізація державного замовлення на підготовку викладачів за умов реальної децентралізації системи вищої освіти, автономізації вищих навчальних закладів, зменшення корупції та запровадження незалежної системи контролю якості освіти матимуть не лише позитив, вплинуть на державний бюджет, але також будуть прийняті суспільством.

Війна посилила та розширила виклики, з якими вже стикається освіта через епідемію COVID-19. Для української освітньої системи цей іспит став своєрідним стимулом, який відкрив вікно нових можливостей, ставши каталізатором давно назрілих модернізаційних змін в освіті. Передусім ідеться про розвиток цифрової та дистанційної освіти, зокрема й онлайн. Але лише цими сферами перспективи трансформації освіти не обмежуються. Пильної уваги потребують також розвиток неформальної й інформальної освіти, створення механізмів визнання її результатів у системі формальної освіти. Настав час апробації та широкого впровадження сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій [6; 8].

Дослідження викликів для науково-педагогічних працівників університетів після пандемії 2019 р. підтверджують нерівномірну готовність персоналу та кафедр до онлайн-режиму, відсутність технічного оснащення й інші труднощі, багато студентів отримують зовсім інший освітній досвід в інтернет-середовищі, і для університетів важливо визначити слабкі місця та роз-

робити правильні методи моніторингу в нових умовах [8], але водночас дослідження довело, що основним трендом у сучасній педагогічній освіті є запровадження моделі «навчання впродовж життя», яка дає змогу людині адаптуватися та розвивати свої компетенції та професійні навички відповідно до швидких змін в економіці, технологіях і ринку праці. Ця модель містить такі підсистеми, як: неформальна освіта (за ступенем інституалізації); дистанційна освіта (за способом організації навчального процесу); онлайн-освіта (шляхом упровадження); змішана освіта (поєднання традиційних і онлайн-засобів навчання) [8].

Щоб досягти успіху в інноваційній економіці, людина повинна володіти новими компетенціями – постійно оновлюваними, навіть порівняно з недавнім минулим: цифрова [14; 15], комунікативна [5], технологічна [3] тощо. Становлення економіки знань і процеси глобалізації впливають на структуру ринку праці, посилюють залежність успішного працевлаштування й ефективної професійної діяльності людини від накопиченого людського капіталу, найважливішу роль у формуванні якого відіграє рівень психолого-педагогічної підготовленості майбутніх педагогів [19] тощо.

Також визначено сучасні тенденції педагогічної освіти в Україні, ініціативи Міністерства освіти і науки України: розроблено пропозиції та рекомендації щодо початку навчального року та вирішення проблем учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану за такими напрямками, як: особливості вступу, особливості оцінювання, специфіка проведення вступних випробувань і загального національного тесту, організація освітнього процесу [12] тощо.

Пропозиції щодо реалізації державної політики у сфері педагогічної освіти, які визначаються законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», зі змінами до цих законів уже в умовах воєнного стану в березні, згідно з якими поряд із конституційним і законодавчо закріпленим правом на доступну та якісну освіту, яке є одним із важливих чинників впливу на доходи та зайнятість населення країни, зазначено завдання щодо створення безпечного освітнього середовища [12; 13], організації навчання за різними сприятливими формами дистанційного та змішаного навчання з урахуванням обставини активних бойових дій чи окупації, необхідність контролю за дотриманням державних гарантій, підвищення обізнаності батьків про умови навчання дітей у воєнний час.

Забезпечення прав студентів на освіту. Установлено особливості прийому на навчання для здобуття вищої освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія, пункти населеної території на лінії зіткнення або які переселилися з таких територій після 1 січня

2022 р., у частині проходження річного оцінювання та державної підсумкової атестації, отримання документа державного зразка про повну загальну середню освіту (якщо особа не отримала документ про освіту відповідно до законодавства), які визначаються відповідно до Порядку прийому для здобуття вищої, передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, тимчасово окупованій території окремих районів Донецької та Луганської областей, територіях населених пунктів на лінії зіткнення, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 1 березня 2021 р. № 271, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15 квітня 2021 р. за № 505/36127 (далі – наказ № 271) (Порядок прийому для здобуття вищої освіти у 2022 р.).

Забезпечення прав педагогічних працівників. Рекомендації включали вказівки щодо організації освітнього процесу в безпечному освітньому середовищі та Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у ВНЗ у 2022/2023 навчальному році – рекомендації МОН. Організація навчального процесу може здійснюватися в очному та дистанційному режимах або у змішаній формі, що поєднує очний і дистанційний режими. Таке поєднання можливе, зокрема, для різних типів занять (практичні, лабораторні заняття проводяться очно, лекції проводяться дистанційно) [12]. Але як показало нещодавнє опитування, деякі права педагогічного персоналу були обмежені, зокрема щодо фінансового захисту та соціального пакету [7].

Пріоритетом є дотримання академічної доброчесності, реалізація права кожного здобувача освіти на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та чесне оцінювання результатів навчання, незалежно від виду та форми його навчання, навчання в умовах дистанційного та змішаного навчання [9].

Надзвичайно відмітними є тенденції до швидкої та гнучкої адаптації педагогічних університетів і всіх учасників освітнього процесу в них до роботи та навчання в умовах війни. Так, моніторингове опитування викладачів і студентів засвідчило, що більшість із викладачів (84,4%) і студентів (61,7%) вважають, що перехід навчання в дистанційний формат упродовж років пандемії (2019–2020 рр.) сприяв тому, що після початку війни після оголошених канікул університети все ж змогли повернутися до забезпечення освітнього процесу [6; 7].

Окремо варто також зазначити, що виклики, які постали перед викладачами в період пандемії [8], ускладнилися тим, що всі українські університети мусили адаптуватись і долати виклики, пов'язані з війною: психологічні, організаційні –

багато викладачів виїхали за кордон, рятуючись від війни, деякі стали внутрішньо переміщеними особами в межах України.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Дослідження показало, що загалом сучасні тенденції педагогічної освіти в українських вишах свідчать про те, що українська педагогічна освіта в університетах проходить трансформаційні зміни досить гнучко і швидко, зважаючи на виклики, з якими зіткнулась уся система освіти: спочатку у 2019 р. досить швидка адаптація освітнього процесу до дистанційного навчання та диджиталізації освітнього середовища університету; з початком вторгнення Росії на територію України та повномасштабної війни, коли досвід дистанційного навчання в період пандемії був активно застосований для відновлення освітнього процесу в університетах майже після 1,5–2-місячної перерви навчання. Окрім того, незважаючи на всі психолого-методичні проблеми, пов'язані з поверненням університетської спільноти до роботи і навчання в умовах війни, педагогічна освіта українських закладів вищої освіти

продовжує інтегрування в європейській освітній і науковий простір, розвивається з урахуванням тенденцій і передової практики ВНЗ провідних європейських університетів. Зазначені тенденції також пов'язані з тим, що за останнє десятиліття в українському науковому співтоваристві не лише активізувалося впровадження порівняльно-педагогічних досліджень, а й вибудувалась траєкторія міжнародної співпраці та кооперації, індустрія розробки наукових проєктів, розвивається пошук партнерів, що позитивно впливає на загальну якість вищої педагогічної освіти в Україні, хоча питання академічної мобільності студентів і викладачів залишаються відкритими для обговорення. Проте проблема академічної мобільності, її активізації в період після пандемії та в умовах війни є предметом окремого наукового аналізу і потребує поглибленого дослідження першопричин низької інтерактивності такої мобільності в українських університетах, зокрема в педагогічному просторі, що є перспективою для подальшого розвитку наукових досліджень авторів даного наукового проєкту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., дод. на CD) / уклад. та гол. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
3. Коваль Л. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічний складник : монографія. Донецьк, 2009. 375 с.
4. Первинна реакція української університетської спільноти на технологічні виклики забезпечення навчального процесу в умовах війни / О. Ковтун. *Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості (в умовах війни)* : збірник наукових праць. Київ : 2022. С. 72–77.
5. Конєва М. Формування комунікативної професійно орієнтованої компетентності майбутніх учителів іноземних мов. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. № 33. С. 65–68.
6. Мельник Н. Особливості готовності університетської спільноти до навчально-професійної діяльності в умовах війни. *Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості (в умовах війни)* : збірник наукових праць. Київ, 2022. С. 101–110.
7. Студентство в умовах війни: адаптація, оцінювання, труднощі : питальник / укл. : Н. Мельник та ін. 2022. URL <https://docs.google.com/forms/d/1Ixb18whE-ybuY6Ylr4iL1vfzGcjW-jSJzktCYVkvYiE/edit>.
8. Challenges for scientific and pedagogical staff of universities after the 2019 pandemic / N. Melnyk et al. *Revista Eduweb*. 2022. № 16 (2). P. 9–29. DOI: 10.46502/issn.1856-7576/2022.16.02.1
9. Недипіч А., Василенко В. Особливості дотримання академічних принципів. порядність: зарубіжний досвід. 2022. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua>.
10. Оксфордський словник академічної англійської мови. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/trend>
11. Освіта під загрозою. 2022. URL: <https://saveschools.in.ua/>
12. Порядок прийому для здобуття вищої освіти у 2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/vstup>
13. Рішення Уряду: створено правові передумови для видачі документів про вищу освіту випускникам закладів вищої освіти у 2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rishennya-uryadu-stvoreno-pravovi-peredumovi-dlya-vidachi-dokumentiv-pro-vishu-osvitu-vipusknikam-zakladiv-vishoyi-osviti-u-2022-roc>.
14. Смирнова-Трибульська Є. Теоретико-методичні основи формування інформативних компетентностей вчителів природничих дисциплін у галузі дистанційного навчання : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 «Теорія і методика навчання (інформатика)». Київ, 2008. 44 с.

15. Solomakha A., Kosharna N. Підготовка майбутніх педагогів до застосування цифрових технологій у процесі раннього навчання іноземних мов. *Освітологічний дискурс*. № 3. С. 125–140. DOI: 10.28925/2312-5829.2020.3.8
16. Соня Кошкіна. Сергій Шкарлет: «Я не допущу освітянського мародерства». 2022. URL: https://lb.ua/news/2022/05/04/515617_sergiy_shkarlet_ya_dopushchu.html
17. Академічна доброчесність: питання комплаєнсу та пріоритети поширення серед молодих учених : збірник монографій / Н. Сорокіна та ін. ; за заг. ред. Н. Сорокіної та ін.. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
18. Спілка ректорів України ухвалила важливі рішення щодо ситуації у вищій освіті та участі її представників у захисті держави під час воєнного стану. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/spilka-rektoriv-ukrayini-prijnyala-rishennya-shodo-situaciyi-u-vishij-shkoli-pid-chas-voennogo-stanu>
19. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.
20. Шкарлет С. Усім закладам освіти рекомендовано припинити навчальний процес та оголосити канікули на два тижні. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-vsime-zakladam-osviti-rekomendovano-pripiniti-osvitnij-proces-ta-ogolositi-kanikuli-na-dva-tizhni>
21. Ukraine Data Explorer. Міжнародний перетин кордону, 9 червня 2022 р. Кілька джерел. 2022. ДАНІ. URL: <https://data.humdata.org/visualization/ukraine-humanitarian-operations/>
22. ЮНІСЕФ: Україна. Більше половини українських дітей були змушені залишити свої домівки після місяця війни. *ЮНІСЕФ*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukrainese-children-displaced-after-one-month-war>

REFERENCES

1. Busel T. (2009). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Ed. V.T. Busel. K. ; Irpin : VTF “Perun” (in Ukrainian).
2. Honcharenko S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid. 375 p.
3. Koneva M.Z. (2020). Formuvannya komunikatyvnoi profesiino oriyentovanoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv inozemnykh mov [Formation of professionally oriented communicative competence of future teachers of foreign languages]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu* [Scientific notes of the International Humanitarian University]. Issue № 33. P. 65–68.
4. Koval L.V. (2009). *Profesiina pidhotovka maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly: tekhnolohichnyi skladnyk* [Professional training of future primary school teachers: technological component: monograph]. Donetsk : Yugo-Vostok, 375 p.
5. Kovtun O., Kokareva A., Ladogubets N. (2022). Pervynna reaktsiya ukrayins'koyi universytets'koyi spil'noty na tekhnolohichni vyklyky zabezpechennya navchal'noho protsesu v umovakh viyny [Primary reaction of the Ukrainian university community to the technological challenges of ensuring the educational process in the conditions of war]. *The role of foreign languages in the socio-cultural formation of the individual (in the conditions of war)* : coll. nauk.pr. K. P. 72–77.
6. Melnyk N.I. (2022). Osoblyvosti hotovnosti universytets'koyi spil'noty do navchal'no-profesiynoyi diyal'nosti v umovakh viyny [Peculiarities of the readiness of the university community for educational and professional activities in war conditions]. *The role of foreign languages in the socio-cultural formation of the individual (in the conditions of war)* : coll. nauk. pr. K. Pp. 101–110.
7. Melnyk N.I. and others (2022). Pytalyk “Studentstvo v umovakh viyny: adaptatsiia, otsiniuvannia, trudnoshchi” [Questionnaire “Studentship in conditions of war: adaptation, assessment, difficulties”] / Auth. : N.I. Melnyk, O.V. Kovtun, A.M. Kokareva, N.V. Ladogubets, E.V. Luzik, L. Pomytkina, A.O. Korinna. 2022. URL: <https://docs.google.com/forms/d/1Ixb18whE-ybuY6Ylr4iL1vfzGcjW-jSJzktCYVkvYiE/edit>
8. Melnyk, N., Stepanova, T., Sytchenko, A., Zaplatynska, A., & Korniienko, I. (2022). Challenges for scientific and pedagogical staff of universities after the 2019 pandemic. *Revista Eduweb*, 16 (2), 9–29. DOI: 10.46502/issn.1856-7576/2022.16.02.1
9. Nedypich A., Vasylenko V. (2022). Osoblyvosti dotrymanna akademichnykh pryntsypiv. poriadnist: zarubizhnyi dosvid [Peculiarities of compliance with academic principles. decency: foreign experience]. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua>
10. Osvita pid zahrozoiu [Education is under threat] (2022). URL: <https://saveschools.in.ua/>
11. Oxford Dictionary of Academic English. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/trend>

12. Poriadok pryjmu dlia zdobuttia vyshchoi osvity u 2022 rotsi [Admission procedure for higher education in 2022]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/vstup>
13. Rishennia Uriadu: pravovi peredumovy dlia vydachi dokumentiv pro vyshchu osvitu vypusknykam zakladiv vyshchoi osvity u 2022 rotsi [The Government's decision: legal prerequisites for issuing documents on higher education to graduates of higher education institutions in 2022]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rishennya-uryadu-stvoreno-pravovi-peredumovi-dlya-vidachi-dokumentiv-pro-vishu-osvitu-vipusknikam-zakladiv-vishoyi-osviti-u-2022-roci>
14. Smirnova-Trybulska E.M. (2008). *Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia informatyvnykh kompetentnostei vchyteliv pryrodnychychk dystsyplin u haluzi dystantsiinoho navchannia* [Theoretical and methodological foundations of the formation of informative competences of science teachers in the field of distance learning] : (PhD Thesis). Kyiv : National ped. University named after M.P. Drahomanova.
15. Solomakha A., Kosharna N. (2020). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do zastosuvannia tsyfrovnykh tekhnolohii u protsesi rannoho navchannia inozemnykh mov [Preparation of future teachers for the application of digital technologies in the process of early foreign language learning]. *Osvitolohichniy dyskurs* [Educational discourse]. Vol. 3, pp. 125–140. DOI: 10.28925/2312-5829.2020.3.8
16. Sonia Koshkina (2022). Serhiy Shkarlet: “I will not allow educational looting”. URL: https://lb.ua/news/2022/05/04/515617_serhiy_shkarlet_ya_dopushchu.html
17. Sorokina N., Artyukhova A., Degtyareva I. (2017). Akademichna dobrochesnist: pytannia komplaiensu ta priorytety poshyrennia sered molodykh uchenykh [Academic integrity: issues of compliance and priorities of dissemination among young scientists] : coll. monogr. / by general editor N.G. Sorokina, A.E. Artyukhova, I.O. Degtyareva. Dnipro : DRIDU NADU.
18. The Union of Rectors of Ukraine made important decisions regarding the situation in higher education and the participation of its representatives in the defense of the state during martial law. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/spilka-rektoriv-ukrayini-prijnyala-rishennya-shodo-situaciyi-u-vishij-shkoli-pid-chas-voyenogo-stanu>
19. Tatenko V.O. (2017). *Metodolohiia subiektno-vchynkovoho pidkhodu: sotsialno-psykholohichniy vymir* [Methodology of the subject-act approach: social-psychological dimension] : monograph. K. : Millennium.
20. Shkarlet Serhiy (2022). All educational institutions are recommended to stop the educational process and announce vacations for two weeks. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-vsime-zakladam-osviti-rekomendovano-priviniti-osvitnij-proces-ta-ogolosi-kanikuli-na-dva-tizhni>
21. Ukraine Data Explorer. International border crossing, June 9, 2022. Multiple sources. DATA. URL: <https://data.humdata.org/visualization/ukraine-humanitarian-operations/>
22. UNICEF: Ukraine. More than half of Ukrainian children were forced to leave their homes after a month of war. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>